UDK 821.163.6.09–522:929Brešan A.
Matija Ogrin
Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU

BAROČNI FRANČIŠKANSKI PISATELJ ANTON BREŠAN (1638–1708) IN NJEGOV SLOVSTVENI OPUS

Prispevek predstavi osnovne podatke o doslej neznanem frančiškanskem pisatelju Antonu Brešanu in njegovem slovstvenem opusu. Njegovo delo je neraziskano, morda zvečine tudi izgubljeno. Ohranila se je vsaj ena njegova pridiga s konca 17. stoletja, ki patra Antona Brešana razodeva kot spretnega pisatelja retorske proze.

The article presents basic information on the previously unknown Franciscan writer, Anton Brešan, and his literary opus. His work has not been researched and was perhaps for the most part lost. At least one of his homilies from the end of the 17th century that has been preserved shows Father Brešan as a skilled writer of rhetorical prose.

Ključne besede: Anton Brešan, frančiškanska pridiga, slovenska baročna književnost

Key words: Anton Brešan, Franciscan homily, Slovene Baroque literature

I

Najbolj znani pisatelji slovenske baročne literature so patri Janez Krstnik Svetokriški, Rogerij Ljubljanski in Romuald Štandreški, vsi trije člani kapucinskega reda. Novejša literarna zgodovina pa ne pozna nobenega slovenskega pisatelja, ki bi pripadal frančiškanskemu redu – ne v baročni dobi ne v času razsvetljenstva vse do Valentina Vodnika; toda ta je vso svojo zrelo dobo deloval kot škofijski duhovnik in ne more v pravem pomenu veljati za frančiškana. Takšna splošna odsotnost frančiškanov v slovenski literaturi vzbuja sum, da nemara ne razpolagamo z vsemi podatki in da nam nekateri preprosto manjkajo. Za utemeljenost te misli obstajata vsaj dva razloga: frančiškani so nič manj kakor kapucini pastoralno delovali med preprostim ljudstvom, zato so morali imeti razvito pridižno literaturo in druge oblike retorske proze v slovenskem jeziku. Drugi razlog: v več njihovih samostanih na Slovenskem so delovale visoke filozofske in bogoslovne šole, kjer so bolj študiozni bratje – med njimi vsekakor tisti, ki so pozneje pridigovali – gojili visoko akademsko kulturo svojega časa, sestavni, pravzaprav temeljni del te kulture pa je bila retorika. Na osnovi teh dveh dejavnikov (kombinacija visoke baročne humanistične kulture in pastoralnega stika s preprostim slovenskim narodom) je razumno postaviti hipotezo, da je tudi med slovenskimi frančiškani delovalo več spretnih pisateljev retorske proze. Raziskovanje primarnih virov to hipotezo potrdi. Izkaže se, da je med njimi več pisateljev, ki jih slovenska literarna zgodovina ni evidentirala.[1] Edini, ki je o njih zbral osnovno evidenco, je frančiškanski zgodovinar p. Alfonz Furlan.

[1] Obsežnejša študija o frančiškanskih pisateljih Antonu Brešanu, Evgenu Lauerju in Adavktu Niklu izide v zborniku *Frančiškani v Brežicah,* Brežiške študije 2010, v tisku.

V nadaljevanju podam nekaj izsledkov o novomeškem frančiškanu Antonu Brešanu. Ker so ti izsledki kakor hoja po neznanih tleh, je spodnje ugotovitve treba razumeti kot dinamične, morda tudi začasne.

II

O patru Antonu Brešanu (v virih: Antonius Breſsan, tudi Neostadiensis, Preſsan)[2] je p. Alfonz Furlan zbral iz frančiškanskih virov tele osnovne podatke: »P. Anton Brešan je bil rojen na Kranjskem, bil je definitor, izvrsten pridigar. Umrl je v Novem mestu 19. julija 1708, star 70 let, v redu je bil 50 let.«[3] Ivan Vrhovec pa je po Hoffovih *Gemählde vom Herzogthume Krain* povzel tole kratko, toda presenetljivo oznako, s katero ga je v *Zgodovini Novega mesta* uvrstil v poglavje Slavni meščani: »Antonij Brežan, rojen v Novem mestu in ondi frančiškan, je bil sloveč pridigar. Objavil je več duhovskih knjig, med njimi tudi svoje pridige v VI. zvezkih.«[4] (Vrhovec 1891: 101) V Frančiškanskem samostanu v Novem mestu je v rokopisu ohranjeno tudi njegovo večje latinsko delo *Vita Christi, B. Virginis, S. Joseph, apostolorum aliorumque sanctorum.* Toda primarni viri kažejo, da je pater Anton Novomeški, kakor je v enem od njih imenovan, napisal celo nekaj del, ki jih niti Hoff ne omenja.[5] Literarni opus patra Antona Brešana je torej zaenkrat sveže odprta neznanka z več dragocenimi, toda zabrisanimi sledmi – dokaz več, kako pomanjkljivo je raziskano slovensko baročno slovstvo.

---

[2] Zapis Breſsan sam po sebi ne izključuje možnosti, da gre za priimek Brežan. V istem viru, kjer najdemo obliko Preſsan (*Chronicon Conventus Neostadiensis a sui origine videlicet 1470 usque ad annum 1752 inclusive*) je s skupino *ſs* zapisan denimo tudi priimek Božič: *P. Josephus Boſsich, Praedicator. 1673*.

[3] Furlan 1926: 33.

[4] Vir, ki ga Vrhovec vestno navaja, se pri Hoffu v izvirniku glasi: »Antonius Breßan, ein Franziskaner, geb. zu Rudolphswerth, ein anſehnlicher Prediger ſeiner Zeit. Man hat ſeine Predigten in VI. Octavbänden im Druck, dann Biblia Pauperum Tom. II. in 8vo. und Speculum chriſtianum, ein ascetiſches Werkchen in 8vo« (Hoff 1808: II, 51 – v razdelku o Novem mestu). Šlo naj bi torej za troje večjih (in manjših?) del: pridige v 6 zvezkih, *Biblia pauperum,* asketsko delo *Speculum christianum.*

Katere knjige natanko so to, ali so bile res tiskane, kakor je razumeti vsaj za pridige iz Hoffovih navedb, ali pa so ostale v rkp., še ne vemo. Simonič (Simonič 1905) jih ne navaja – morda zato ne, ker nemara niso napisane v slovenščini. Simoniti (Simoniti 1972) jih ne navaja – morda zato ne, ker nemara niso latinske. Smeli bi torej domnevati, da so bila ta dela pisana v nemščini (čeravno je knjiga *Speculum christianum* ohranjena v NM in je napisana v latinščini) – toda slovenske bibliografije nemških besedil naša bibliografska veda še ni pripravila. Ker je Hoff mnogo podatkov zajel iz gradiva, ki ga je sestavil že Breckerfeldt (prim. SBL 2009), bo nadaljnje raziskovanje nemara treba naravnati tudi v to smer. Resda pozna Erberg izmed del, ki jih omenja Hoff, vsaj *Biblia pauperum,* vendar navaja pri tem isti vir, iz katerega je verjetno zajel že Hoff: »Aus Breckerfeldts Geschichte von Neustädl« (Uršič 1975: 181), v nadaljevanju pa omeni še ascetiko *Specullum Christianum, in 8vo,* brez letnice (Uršič 1975: 191). Dosedanje poizvedbe po imenu avtorja (Bressan, Breßan) v bibliotekarskih katalogih OPAC v Sloveniji, Avstriji in na Bavarskem niso bile uspešne. Potrditev ali zavrnitev Hoffovih in Vrhovčevih vznemirljivih navedb o literarnem opusu patra Antona Brešana ostanejo torej naloga na nadaljnjo raziskavo.

[5] Med viri zlasti *Cathalogus bibliothecae conventus rudolphwerthensis ff. minor: strict: observant: in XIV classes ordine alhabetico distributus,* poleg tega pa *Chronicon conventus Neostadiensis a sui origine videlicet anno 1470 usque ad annum 1752 inclusive. T. I, 1761.* Ti viri hranijo obilo zanimivih podatkov, ki pa jih je moč uporabiti le ob oziroma za nove temeljne bibliografsko historične raziskave. Vse to daleč presega možnost te razprave in ostaja odprto za nadaljnje delo.

III

Trenutno nam je znana le ena slovenska pridiga patra Antona Brešana, ohranjena v samostanu v Novem mestu: *In festo Epiphaniae Domini.* Rokopis je bil sestavljen iz dveh preganjenih pol, toda zdaj šteje le tri folije; zadnji, četrti folij je izgubljen. Kot verjetno datacijo nastanka lahko zaenkrat postavimo konec 17. stoletja.[6] Ves rokopis je izgotovljen kot čistopis, skoraj brez pisarskih pomot, v zelo jasni humanistični kurzivi.

Pridiga je bila napisana za praznik Gospodovega razglašenja, kakor pove naslov, torej za praznovanje svetih Treh Kraljev. Na prvi pogled se zdi, kakor da je pisana brez členitve na retorične dele. Ob pozornem branju opazimo, da je retorična struktura – čeprav na zunaj ni grafično označena – v resnici kompleksna in podrobno določa sestavo pridige.

Prvi element tega sestava je *tema* – navedek iz prazničnega evangelija – in zanjo si je retor izbral stavek: *Oni so se po enim drugim poti v svoio deshello povernilli*.[7] Stavek je – tako izpostavljen in povzdignjen v temo celotne pridige – nekoliko enigmatičen, saj je premalo sporočilen, da bi ga lahko sprejeli kot temo pridige v dobesednem pomenu. Zato zaslutimo, da v skladu s tradicijo četvernega pomena in tolmačenja Svetega pisma – literalnega, analogičnega, moralnega in anagogičnega – stavek skriva neko simbolno sporočilo, ki ga bo pridiga šele razvila. Temi sledi klasična tridelna besedilna zgradba (propositio, inductio/confirmatio, epilogus/conclusio), ki določa način izražanja in oblikovanja vsakega dela.

Že uvodni del sam je tridelen, njegovi trije odstavki so pretehtano oblikovani takole.

Začetek besedila je filozofsko–teološka vpeljava uvodne misli o Božji dobroti: *»ta milost je ena Boshia lastnina, koker prauio ti vuzheniki:* […] *de ie Bug od nature dobrutliu inu milostou. Sakai aku bi on enkrat ienau dobru sturiti, toku bi on tudi ienau Buh biti, dokler pak on nihdar nabode ienau Buh biti, toku on tudi nabode ienau temu zhloueku dobru sturiti.«* Misel o Božji dobroti razlaga s filozofskim sklepanjem in pojmovno, s filozofskimi koncepti, točneje, celo z zgodnjim slovenskim filozofskim izrazjem: Božja lastnost – *lastnina,* Bog je po naravi – *od nature* dobrotljiv.

Srednji del uvoda je s pripovednimi sredstvi izražena *ponazoritev* Božje dobrote, kakor jo doživijo sveti Trije Kralji ob Jezusu v jaslih: *»O kaj sa enu veſsele, kaj sa en trost so oni v suoim serzhi imelli, ia is enim toku velikim veſselam so oni bli napouneni, de oni od obilnosti tega veſsela niſso mogli le ene beſsede gouorit, temuzh muzheoz so pohleunu doli na suoie kolene padli, inu so Jesusheka koker tega prauiga shiviga Boga molili inu zhastilli, inu kader so bli niemu leta Boshia zhast skasali, inu od niega vsi pognadani inu potrostani prozh odshli* […] *so oni bli odgouor v sne preielli, debi neimelli nasaj h'herodeshu priti, so she oni po enim drugim poti v suoio deshello pouernilli.«* Vse to je del kompleksnega, sestavljenega stavka, ki z literarnimi, pripovednimi sredstvi izraža uvodno misel o Božji dobroti. Prizor v betlehemskih jaslih je

[6] Poznejša roka (verjetno pater Alfonz Furlan) je s svinčnikom pripisala na vrh prvega folija ime avtorja – Anton Bressan – ter kraj in letnico: Neostadis anno 1700.

[7] Mt 2,12. Prevod tega in drugih odlomkov iz nedeljskega evangelija ni po Dalmatinu, temveč z določeno pisateljsko licenco sledi Hrenu in Schönlebnu.

podan čutno in doživljajsko, v daljših, razvejenih podredjih z obilico opisnih izrazov. Ves ta osrednji odlomek je napisal Brešan v samo dveh dolgih stavkih.

Literarni umestitvi uvodne misli sledi v tretjem odstavku spraševanje, miselno tehtanje, razbiranje pomena, zajetega v temo. Retor zdaj razloži, da je po razlagi svetega Krizostoma treba razumeti odlomek o svetih Treh Kraljih tako, da Herod predstavlja greh, pot Kraljev nazaj k Herodu bi predstavljala ponoven padec človeka v grehe. Druga pot, na katero so Kralji poklicani, je pot kreposti. Njihova domača dežela so – nebesa. Tu se šele pokaže, da je bil pater Anton Brešan izbral stavek, ki ga je na začetku postavil kot temo pridige, v skladu z alegorično razlago pomena Svetega pisma. Prav o tem alegoričnem smislu – druga pot kot pot kreposti – bo govorila celotna pridiga: *»Inu raunu od tega bodem danashni dan kjej vezh govoru, h temu se tedei perprauio, inu iest bodem sazheu v Boshijm Imeni.«*

Tako se pokaže, da pisatelj bralca spretno vodi do razgrnitve simbolnega pomena pridižne teme skozi kompleksen uvod, kjer je misel o Božji dobroti najprej predstavljena filozofsko, nato v drugem delu doživljajsko in čutno nazorno v literarnem opisu srečanja z Jezusom v jaslih, tretji del pa je eksegetične narave, pojasnjuje alegorični pomen potovanja svetih Treh Kraljev in s tem dokončno razgrne temo pridige. Že ta trojna intonacija uvoda kaže na mojstrsko izpeljavo retorične strukture.

Osrednji del pridige – lahko bi bil inductio, izpeljan v confirmatio – nato razvija moralne izpeljave in pastoralne vzpodbude, ki jih odpira uvodna misel o »drugi poti« – poti krepostnega in pobožnega življenja. Avtor to misel poveže s podobo široke in ozke poti iz Evangelija in z Jezusovim vabilom »pridite k meni vsi, ki ste obteženi« – da bi stopili na ozko pot pokore in osebnega poboljšanja, ob tem pa se ne vračali več nazaj »k Herodu«, tj. da bi znova ne zašli v naglavne grehe, ampak ostali na poti kreposti. Da bi bila ta vzpodbuda za poslušalca oz. bralca pridige nazorna in prepričljiva, jo Brešan predstavi s tremi eksempli svetopisemskih oseb, ki grešijo, a se za svoj greh tudi ostro pokorijo; to so očak Adam, kralj David in Marija Magdalena. V sklepu osrednjega dela tako pater Anton uravna temo »druge poti« predvsem k enemu poudarku: k vztrajanju v kreposti, k trajni opustitvi slabih navad brez novih padcev v pregrehe. Vendar je pater Anton skrajno realističen; v glavnem delu pridige nato prizadeto ugotavlja in brez olepševanja pove, da se mnogi vračajo k slabemu, in v teh stavkih je videti retorični vrh osrednjega dela pridige.

Nu sdej moij andahtliui Poslushauzhi, iest kratku inu malu na zviblam, de ste se vij lete S: Boshizne Prasnike od te gnusnobe inu madeshu teh naglaunih grehu skusi eno prauo inu dobro spuued vmili inu ozhistili: Ali, O Bogu se stutausenkrat smilli, koku malu, koku malu se ijh snaide, kateri so po ti S: Spuuedi vmiti inu zhisti od madeshu teh grehou ostalli.

Sakai kuliku ijh ie, kateri so bli siutrej per spuuedi, inu po poudne, preden ena, dve ali tri ure preteko, se spet v velizih naglaunih grehih snaideio.

Kuliku ijh ie, kateri so se spouedali suoiga s Bugam sentuaina plentuaina inu preklinaina. So se spovedali suoiga pianzovaina inu posreshnosti. So se spouedali suoiga veliziga sourashtva inu iese. So se spouedali suoie ohernie inu odertie. So se spouedali suoiga nazhistiga inu preseshniga diana.

Inu vonder prezei po spuuedi zhes ena, dve, ali tri ure, zhes eden, dva ali tri dni spet s Bugam sentuieio, plentuieio inu preklinaio. Spet pianzuaio, srò inu piò bres vse

maſse, koker ta napametna inu poshresna shiuina. Spet suoie sourashnike sourashio, inu na vse mishlio, kako bi se mogli zhes taiste maszhuati, inu ijh v eno shkodo ali nasrezho, ia, cellu ob leben perpravit. Spet is ohernio inu odertio andlaio. Spet nazhistu inu preseshnu diaine tribaio …

V tem kratkem odlomku, ki ne vsebuje nikakršne izrecno literarne snovi, ampak izraža le pristno prizadetost nad omahljivo in upogljivo človeško nravjo, ki se od dobrega pogosto vrača k slabemu, opazimo vrsto slogovnih sredstev, ob katerih se avtorjevo prizadeto občutje izrazi literarno prepričljivo, učinkovito, celo pretresljivo: stavčnim paralelizmom »So se spovedali ...« odgovarjajo paralelizmi »Spet svoje sovražnike sovražijo … Spet iz ohernijo andlajo …«, ki so vmes prepleteni z iteracijami: »čez eno, dve ali tri ure, čez eden, dva ali tri dni ...« S temi literarnimi izraznimi sredstvi vzporejanja, kontrastiranja in ponavljanja se tudi moralno-pastoralni nagovor izostri do najvišje stopnje. S tem je bil dosežen pravzaprav vrh pridige – v moralno-pastoralnem ključu je bilo povedano praktično vse ali vsaj najpomembnejše, kar je avtor želel povedati. To je točka, primerna za spremembo načina podajanja, in pisatelj jo je tudi izkoristil: na tem retoričnem višku je vključil v pridigo vložno pripoved, vrh svojega moralnega nagovora je povezal z eksemplarično vložno zgodbo. Toda ravno, ko vložno pripoved dodobra razvije, se rokopis prekine. Njegov četrti, zadnji folij žal ni ohranjen, zato poante vložne pripovedi ne poznamo, kakor tudi ne epiloga.

Vsekakor pa je že iz načina, kako je pater Anton Brešan razvil uvodno temo, in iz sestave osrednjega dela, ki se stopnjuje vse do vložne pripovedi, razvidno, da je pridiga *In Festo Epiphanie Domini* retorična mojstrovina. Dele s filozofsko, literarno, eksegetsko in moralno govorico je znal zložiti v celoto, ki je v polnem pomenu besede verski govor, ki pa hkrati učinkuje tudi estetsko.

Poleg naracije (v uvodu) in vložne pripovedi (na koncu glavnega dela) je pater Brešan uporabljal kot literarno sredstvo zlasti kompleksno stavčno gradnjo z mnogimi podredji, vrinjenimi stavki, z iteracijami, paralelizmi in retoričnimi vprašanji. Njegov slog je hkrati preprost in omikan, zaznamuje ga pogosta raba dvojne formule: *O kaj sa enu veſsele, kaj sa en trost; niega vmoriti inu ob leben perpravit; na le tu odgouore inu eni sledni kershanski Dushi le ta lep duhovni nauk dado; na ta vosik pot* […] *perpravu inu obernu.* Primer kopičenja: *veliku reu inu nadlog, veliku mrasha inu vrozhine, veliku seie inu lakote.* Redko, toda prav tam, kjer je res učinkovito, pater Anton svojo misel in goreče versko doživljanje izrazi tudi z metaforiko: *o prevelika slepota teh namarnih kersheniku, katere se namore sadosti is kervavimi solzami obiokat*.

Ob tem, ko se v besedilo na nekaj redkih mestih vpletajo narečne prvine (*ie reis, neishli*), prevladuje v pridigi Antona Brešana presenetljiva ustaljenost knjižne norme – pač z nekaterimi pisnimi zastranitvami in znamenji vpliva govorjenega jezika, značilnega za 17. stoletje. Med takšnimi značilnostmi je omeniti vpliv prehoda trdega l */l/* v dvoustnični u */v/* (*poklizau, vedeu, prepovedau*) in prilikovanje sosednjemu glasu (*govoru*: *-il* > *-iu* > *-u*; *od teh grehu: -ov* >- *u*). K vplivom govorjenega jezika sodi še akanje (*o* > *a*): *skusi ta lepa inu suetla sueisda,* labializacija idr. Kljub tem posebnostim Brešanov jezik zvečine temelji na knjižnem jeziku slovenske literarne tradicije.[8]

[8] Za historično-jezikoslovne opombe se iskreno zahvaljujem prof. Majdi Merše.

Pridiga patra Brešana stoji, kakor vsako baročno retorsko besedilo, med tradicijskim vplivom raznih pridižnih zbirk in retoričnih priročnikov na eni strani in avtorjevim pisateljskim značajem ter hotenjem na drugi. Sledi tradicije je moč razbrati v avtorjevih izrecnih referencah na tele teološke pisce. Misel sv. Krizostoma o alegoričnem pomenu potovanja Svetih Treh Kraljev je pater Brešan najverjetneje sprejel prek dominikanskega kardinala iz 13. stoletja po imenu Hugo Cardinalis (Hugo de Sancto Caro; ~ de Sancto Theodorico, cca. 1200–1263).[9] Ob tematiki potovanja k Herodu kot padca v greh se sklicuje tudi na Cornelia a Lapide (Cornelius Cornelii a Lapide, 1567–1637), flamskega jezuita in eksegeta.[10] Možno je sploh, da je od tega nekdaj znanega razlagalca Svetega pisma, ki so ga cenili celo protestanti, prejel celotno razlago odlomka vključno z mislimi sv. Krizostoma in kardinala Huga. Razlago Jezusovih besed »pridite k meni vsi, ki ste obteženi«, je zajel pater Anton iz sv. Bonaventure (komentar Evangelija po Mateju); ta je svoje eksegetične spise snoval prav z mislijo na korist pridigarja, ki bi iz njih zajemal razlage evangeljskih odlomkov.[11] Marginalija ob razlagi vzklika *dopernashaite vreden sad te pokure* referira na avtorja z imenom Anastasius Nyssenus, vendar za zdaj ni jasno, kateri avtor bi to lahko bil. Najbolj zanimiva med temi referencami pa je zadnja v pridigi – navedba, od kod je retor sprejel vložno pripoved, postavljeno v sam iztek glavnega dela pridige. Marginalija na tem mestu pravi: *Historia ex libro Trauner* – to je Ignatius von Trauner, bavarski benediktinski pridigar, prior in ob koncu življenja opat opatije sv. Emerama, avtor več obsežnih pridižnih zbirk. Zdi se, da je imel pater Anton pri roki enega od ponatisov zbirke *Geistliche Seelen-Jagd* in iz njega prevzel vložno pripoved – vendar to ostaja odprto vprašanje.[12]

Na vsak način se v pridigi *In festo Epiphaniae Domini* zrcali ne le evropska retorska tradicija in medbesedilna sklicevanja nanjo, marveč tudi Brešanov individualni karakter, njegov pisateljski značaj. Odlikuje ga presenetljivo ravnovesje med refleksijo – ta se izraža v kompleksnosti stavčne gradnje, v razvejenosti misli in v pogosti rabi predikatov – in jasnostjo, ki se izraža v strnjenem, skoraj ekonomičnem izražanju. Brešan je ob tem, ko je po eni strani filozofsko spekulativen, hkrati tudi psihološko realističen, saj brez olepševanja prizna, da je v ljudeh marsikaj slabega, da hitro grešijo in se težko dvignejo iz svojih slabih navad. Somerje med spekulativnostjo in občutkom za stvarnost, ki določa Brešanov harmoničen literarni izraz, je nemara osrednja odlika tega

[9] Hugo Cardinalis je bil za teološke vede pomemben zlasti kot avtor bibličnih komentarjev, napisal je *Correctorium Hugonis* ali ~ *Predicatorum*; velikokrat so bile ponatisnjene njegove *Postillae in universa Biblia juxta quadruplicem sensum, litteralem, allegoricum, moralem, anagogicum;* velja za avtorja prve svetopisemske konkordance. (Gigot, Francis. »Hugh of St-Cher.« The Catholic Encyclopedia. Vol. 7. New York: Robert Appleton Company, 1910. [31 avg. 2009] <http://www.newadvent.org/cathen/07521b.htm>.)

[10] Van Kasteren, John Peter. »Cornelius Cornelii a Lapide.« The Catholic Encyclopedia. Vol. 4. New York: Robert Appleton Company, 1908. [4 sept. 2009] <http://www.newadvent.org/cathen/04377a.htm>.

[11] Robinson, Paschal. »St. Bonaventure.« The Catholic Encyclopedia. Vol. 2. New York: Robert Appleton Company, 1907. [4 sept. 2009] <http://www.newadvent.org/cathen/02648c.htm>.

[12] Trauner je napisal in objavil (prim. Knedlik 2002) zbirke spokornih in pasijonskih pridig Gallus Cantans (1677, 1682, 1687 itn.), nedeljske pridige v dveh čez 1000 str. obsežnih zbirkah Geistliche Seelen-Jagd (Erstes Dominicale: 1685, 1689, 1700, 1707; Anderes Dominicale: 1690), pogrebne (Schuldiges Seelen-Geleit 1695) in slavnostne pridige Fragmenta Sacra (1701, 1702). Pridige Geistliche Seelen-Jagd so torej izšle v dveh obsežnih zbirkah – kot prvi in drugi dominikal. Če bi torej lahko določili, iz katere Traunerjeve zbirke in izdaje je pater Anton Brešan prevzel citirano historijo, bi s tem dobili terminus post quem nastanka te pridige. Dokler tega ne vemo, moramo kot možen čas nastanka dopuščati dobo med 1685 in 1707.

neznanega frančiškanskega pisatelja retorske proze. Z zelo omejeno, toda stilistično odlično uporabo literarnih sredstev je zmogel versko snov oblikovati kot literarno besedilo. Pridiga *In festo Epiphaniae Domini* frančiškanskega patra Antona Brešana se nam tako zasvetlika kot drobec neznanega, morda izginulega opusa, ki je po kvaliteti primerljiv s pisanjem Matije Kastelca in Janeza Krstnika Svetokriškega.

Sklep

Pater Anton Brešan, doslej neznani frančiškanski pisatelj retorske proze v slovenskem jeziku, je bil rojen v Novem mestu 1638. Po petdeset letih redovnega življenja je umrl prav tam leta 1708. Napisal naj bi vrsto knjig, ki jih doslej ni bilo mogoče identificirati in določiti, ali in koliko je med njimi slovenskih.

Trenutno je znana le ena baročna pridiga patra Antona Brešana v slovenskem jeziku – *In festo Epiphaniae Domini* – torej pridiga na svete Tri Kralje. Analiza razkrije umetelno in podrobno izpeljano retorično strukturo besedila, v kateri pisatelj spretno povezuje filozofske prvine z literarno opisnimi in te z eksegetičnimi elementi. Celotno pridigo kompozicijsko stopnjuje v retorični vrh z osrednjim pastoralno-moralnim nagovorom, ki mu neposredno sledi literarizirana vložna pripoved. Več literarnih prvin je opaziti tudi v slogu, saj Brešan kljub jasnosti in resnosti svojega nagovora spretno uporablja literarna oblikovna oz. retorična sredstva, kakor so dvojna in trojna formula, paralelizmi, nasprotja in iteracije, metafore idr. Ton njegove pridige je priljuden in skoraj nežen, pa vendar resnoben in mestoma strog. Zaradi obilice literarnih sredstev deluje tudi strogi nagovor v vrhu kompozicije prepričljivo, celo presunljivo. Tako se pokaže, da Brešanova pridiga tudi kot verski govor deluje na bralca ne le s svojo vsebino, ampak tudi s formo oziroma z njuno organsko usklajenostjo, ki je bistveni pogoj estetskega učinkovanja literature.

Tudi Brešanov jezik večidel kaže – kljub nekaterim vplivom govorjenega jezika 17. stoletja – presenetljivo ustaljenost knjižne norme, s tem pa nadaljevanje knjižnojezikovne tradicije.

Vse to – tako literarne odlike, še posebej pa jezikovna kvaliteta – kaže, da pridiga *In festo Epiphaniae Domini* nikakor ni osamljeno slovensko delce, ampak je ostanek neznanega, morda celo izgubljenega opusa. Retorska baročna umetnina, ki se nam je ohranila, vsekakor dokazuje, da je bil frančiškanski pater Anton Brešan pomemben sodobnik Matije Kastelca in Janeza Krstnika Svetokriškega.

Literatura

Alfonz Furlan, 1926: Pisatelji frančiškanske hrvatsko-kranjske pokrajine sv. Križa. V: *ČZN XXI,* Maribor 1926, str. 29–57.

Alfonz Furlan, 1905: Frančiškani v Brežicah. *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*, 22, 1905, št.1, str. 24–29; št. 2, str. 58–60; št. 4, str. 115–118; št. 5, str. 151–156; št. 6, str. 181–185; št. 7, str. 209–215; št. 8, str. 248, 249; št. 10, str. 307–310; št. 11, str. 337–341.

Heinrich Georg Hoff, 1808: *Historisch-statistisch-topographisches Gemälde vom Herzogthume Krain, und demselben einverleibten Istrien: ein Beytrag zur Völker- und Länderkunde.* – Ljubljana.

Manfred Knedlik, 2002: Trauner, Ignatius von. V: Friedrich-Wilhelm Bautz et al. (herausgegeben von): *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon.* Verlag Traugott Bautz (http://www.bautz.de/).

SBL, 2009: *Slovenski biografski leksikon 1925–1991. Elektronska izdaja.* Ur. Petra Vide Ogrin. SAZU, ZRC SAZU. (http://nl.ijs.si/fedora/sbl)

Franc Simonič, 1905: *Slovenska bibliografija. 1550–1900.* Ljubljana, Slovenska matica.

Primož Simoniti, 1972: *Sloveniae scriptores latini recentioris aetatis.* Ljubljana, Zagreb.

Ivan Vrhovec, 1891: *Zgodovina Novega mesta.* Matica Slovenska.

Milena Uršič, 1975: *Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske.* SAZU, dela 28.

Summary

Father Anton Brešan, a previously unknown Franciscan writer of rhetoric prose in Slovene, was born in Novo Mesto in 1638. He died at the same place after fifty years of monastic life in 1708. He presumably wrote a number of books, which have not been identified and it has not been possible to determine whether and how many of them were Slovene.

The only currently known Brešan's homily in Slovene is *In festo Epiphaniae Domini*, i.e., a homily for the Epiphany. The analysis uncovers the artistic and meticulously executed rhetorical structure of the text, in which the writer skillfully connects philosophical with literary descriptive and exegetic elements. The entire homiletic composition gradually culminates in a rhetorical pinnacle with the central pastoral-moral address followed by an literary inserted narrative. Several literary elements are also noticeable in the style, since Brešan, despite the clarity and seriousness of his address, skillfully uses literary formal or, rather, rhetorical devices, such as double and triple formula, parallelisms, opposites and iterations, metaphors, etc. The tone of his homily is friendly and almost gentle, yet serious and at times stern. Because of numerous literary devices, the stern address in the pinnacle of composition is convincing, even heartbreaking. It is thus evident that Brešan's homily as a religious oration has an effect on the listener not only with its content, but also with its form and their organic harmony, which is the essential condition for the aesthetic effect of literature.

Brešan's language, despite some influences of the 17th-century spoken language, also shows a surprisingly stable literary norm, thus continuing the tradition of the literary language. All this – literary qualities and its language quality in particular – indicates that the homily *In festo Epiphaniae Domini* is by no means an isolated Slovene work, but a fragment of an unknown, perhaps even lost, opus. The rhetorical piece of art preserved from Baroque provides evidence that the Franciscan Father, Anton Brešan, was an important contemporary of Matija Kastelec and Janez Krstnik Svetokriški.